

Filiala Arhivelor Statului județul Harghita

Donația făcută de pensionarul Liviu Moldovan conține documente din anii 1794—1786¹ referitoare la viața socială și politică a fostelor scaune Ciuc, Giurgeu și Odorhei din anii zbuciumați ai răscoalei lui Horea. Documentele oglindesc starea de spirit a populației scaunelor, mai ales a iobagilor români și maghiari care, la vestea evenimentelor din Apuseni, au fost cuprinși de tulburare, în dese cazuri dînd dovadă de nesupunere și refuzînd a mai presta slujbele iobăgești.

Dintre aceste documente evidențiem în primul rînd un registru cuprinzînd audierile deținuților din închisoarea Scaunului Ciuc — cu arătarea motivelor pentru care au fost arestați — din perioada 12 noiembrie 1784 — 1 februarie 1786. Majoritatea celor arestați erau acuzați de instigare la răscoală, nesupunere față de nobili, refuz de a mai presta muncile obligatorii față de stăpîinii de pămînt².

Apoi, rapoartele autorităților locale, adresate oficialității scaunelor, oglindesc starea de spirit a populației, mai ales a țăranilor iobagi, care refuzau să mai presteze slujbele în favoarea proprietarilor de pămînt. Așa se întîmplă la Frumoasa, Sîncrăieni, Bancu, Misentea, Jigodin, Joseni, Ditrău, Ciucsîngeorgiu, precum și în alte localități harghitene.

Semnificativ pentru starea de spirit de care era cuprinsă nobilimea transilvană în timpul răscoalei lui Horea este un document din ianuarie 1785³. La acea dată, Tabla Continuă a Comitatului Tîrnava unit cu Scaunul Mureș, împreună cu Consiliul orășenesc din Tg. Mureș trimite Comitatului Odorhei o copie de pe memoriul pe care l-au trimis anterior împăratului, la Viena, pentru a cere prötejarea nobilimii împotriva răsculaților lui Horea.

Alte două documente valoroase, provenind de la același inimos colecționar, au fost incluse în fondul „Achiziții și donații“.

Unul dintre ele⁴ este lista (specificarea) armelor confiscate de la locuitorii din localitățile Ditrău, Lăzarea, Joseni, Subcetate, Hodoșa și Bilbor, întocmită în ianuarie 1785, la ordinul vicejudeului Scaunului Odorhei unit cu Scaunele Ciuc și Giurgeu, din însărcinarea Guberniului Transilvaniei. Documentul, întocmit în urmă cu 200 de ani, în perioada în care conducătorii răscoalei populare, care a zguduit din temelii orînduirea feudală, erau întemnițați la Alba-Iulia și li se pregătea martiriul, oglindește teama autorităților de a nu izbucni mișcări ale țăranilor și în această parte a Transilvaniei.

Celălalt document⁵ ilustrează un aspect important al istoriei renumitei stațiuni Băile Tușnad. Este vorba de procesul verbal de constituire, la 20 februarie 1845, a primei societăți pe acțiuni, de tip capitalist, pentru valorificarea în scopuri curative a apei minerale de la Tușnad, din locul numit „Cîmpul Vorbitor“.

În preambulul actului constitutiv al societății este citată lucrarea lui Francisc Kunics „Dacica Sicilia“, în care se spunea despre Tușnad: „Tușnad ab

¹ Arh. St. Miercurea Ciuc, fond 537, Colecția Liviu Moldovan, 37 u.a.

² Ibidem, doc. nr. 3, orig. l. maghiară, 42 file

³ Ibidem, doc. nr. 15, copie, l. latină, 2 file.

⁴ Ibidem, fond 227, Achiziții și donații, doc. nr. 94, orig. l. maghiară, 4 file.

⁵ Ibidem, doc. nr. 34, orig. l. maghiară, 7 file.

aquis acidis singularis cumprimis virtutibus famam obtinuit⁶. În continuare, sînt menționați acționarii care au subscris la această societate pe acțiuni, precum și cele XXII articole ale Statutului propriu, votat de acționari. Documentul conține, de asemenea, o serie de procese-verbale ale adunărilor generale ale acționarilor, din perioada 2 iunie 1845 — 5 iulie 1847.

De la cetățeană Gizela Máté din Tg. Mureș filiala a preluat o serie de documente și cărți cu o importantă valoare

Dintre cărți menționăm volumele de documente: *Acte sinodali ale bazecei romane de Alba Iulia și Fagarasiu. Date la lumină de Ioane M. Moldoveanu*. Tom I, Blasiu, 1869 și *Sylloge Tractatumaliorumque actorum publicorum historiam et argumenta B. Diplomatis Leopoldinii, resolutionis item quae Alvincziana, vocatur, illustratum* — Ed. Carolus Szász de Szemeria, Claudiopoli, Typis Collegii ev. Reformatorum 1833. Cea de a doua dintre lucrările amintite este o culegere de documente din perioada 1684—1693 referitoare la istoria Transilvaniei.

Deosebit de valoroasă este lucrarea intitulată *Az erdélyi három nemzetekből álló rendeknek 1792-dik esztendőben kis aszszony havának 20-dik napjára szabad királyi városban Kolosvárra hirdettetett, és több következett napokban tartatott közonséges gyűléseikben lett végzéseknék, foglatatosságoknak jegyző, Kolosvárratt, Nyomtattatott Hochmeister Márton, Ts. Király Priv. Dicasterialis Könyv-Nyomaté által* — 576 pagini + 84 pagini nenumerate (indice general de probleme și nume proprii), care cuprinde procesele verbale ale adunărilor generale, ținute la Cluj în anul 1792, de reprezentanții celor trei națiuni privilegiate din Transilvania.

Dintre documente vrem să relevăm în primul rînd privilegiul dat de principele Transilvaniei Sigismund Báthory unor locuitori din Scaunul Ciuc, pe care îl ridică la rangul de primipili (mici nobili) pentru serviciile aduse de ei în cadrul forjeilor din zona Ciucului. Documentul, scris în limba maghiară, pe hîrtie, este o copie autenticată, întocmită de notarul Scaunului Ciuc, Francisc Boros, la 31 mai 1609⁶. Interesante sînt și hotărîrile dietale, tipărite la Cluj, la 8 iulie 1793, referitoare la raporturile dintre stăpîni și slugi, apoi o circulară tipărită la Cluj, la 21 mai 1800, referitoare la oprirea emigrării populației transilvănene în Moldova și Țara Românească, precum și o publicație tipărită a Guberniului Transilvaniei, datînd din anii 1831—1832, prin care se comunică hotărîrea autorităților din Țara Românească privind taxele de pășunat și de iernat, aplicate păstorilor transilvăneni care trec cu turmele lor în Țara Românească⁷.

O altă categorie de documente, depuse spre păstrare permanentă la filiala noastră, o constituie diplomele de înobilare a unor persoane ori actele de danie pentru serviciile militare, politice sau religioase.

Dintre acestea amintim documentul⁸ preluat de la cetățeanul Ebner Jenő din Izvorul Mureșului, emis la Marienburg la 1 octombrie 1577, scris pe pergament, purtînd semnătura autografă a regelui Poloniei, Ștefan Báthory, prin care se dăruiește decurionului Petrus Csupar, ca răsplată pentru meritele sale militare și pentru serviciile ostășești aduse în Transilvania și Polonia, pădurea Vere-ofelczere din hotarul moșiei Turia, scaunul Trei Scaune, și se ordonă căpitanului cetății Subcetate și adjunctilor acestuia să-l pună pe beneficiar în stăpînirea

* „Tușnadul și-a căpătat renumele în primul rînd de la apele acidulate, cu însușiri deosebite“.

⁶ Arh. St. Miercurea Ciuc, fond 227, Achiziții și donații, doc. nr. 42, l. maghiară, 2 file.

⁷ Ibidem, doc. nr. 43, 47, 51.

⁸ Ibidem, doc. nr. 109.

amintitei danii; apoi, diploma de innoabilare a numitului Jacobus **... din Corund, Scaunul Odorhei, acordată acestuia la Alba Iulia la 15 noiembrie 1589 de principele Transilvaniei Sigismund Báthory, scrisă pe pergament, validată cu semnătura autografă a principelui și cu un sigiliu atârnat, diplomă preluată de la Muzeul din Odorheiu Secuiesc⁹.

De la cetățeanul Gheorghe Toth din comuna Mugeni a fost achiziționată o diplomă de innoabilare, cu blazon miniat în partea din stînga sus a documentului, acordată de principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen, lui Georgius Toth drept răsplătă a serviciilor sale militare¹⁰. Documentul, scris pe pergament, validat cu semnătura principelui și cu un sigiliu atârnat, a fost emis la Košice (R. S. Cehoslovacia) la 10 martie 1622.

Cetățeanul Gagy Lászlo Béla din comuna Atid a donat filialei un pergament emis de principele Mihai Apafi, la Alba Iulia, la 25 octombrie 1668, frumos ornamental cu motive florale, avînd și un blazon deosebit de bine realizat în culori vii (verde, roșu, albastru) reprezentînd un arcaș în poziție de tragere¹¹. Diploma a fost acordată lui Ioannes din Hoghia, pentru merite militare.

Alte două diplome de innoabilare scrise pe pergament au fost donate filialei de cetățenii Pataky Béla-Elek din Odorheiu-Secuiesc și Kovacs Berta din Mărtiniș. Prima a fost acordată de împărăteasa Maria Tereza, la Viena, la 4 august 1742, familiei Lestyán Matei din Sincraieni-Ciuc¹², iar a doua de către principele Mihai Apafi, la 4 iulie 1679, la Alba Iulia, familiei lui Ioannes Kováts din Mărtiniș¹³.

O altă donație pe care dorim să o amintim este cea a cetățeanului Albert Blaziu din Corund. Ea cuprinde un document¹⁴ scris pe pergament (cel mai vechi pergament original pe care-l deține filiala pînă la ora actuală), validat cu un sigiliu atârnat din care nu s-a păstrat decît o parte din șnurul de mătase cu care acesta a fost prins de pergament. Documentul, emis de Conventul mănăstirii de la Cluj Mănăstur la 22 iulie 1546, confirmă că Ursula Komlodi vinde pe veci numitului Barnabas Somody și soției acestuia moșia sa din Orosfaia, Comitatul Cluj, pentru suma de 1000 de florini.

În completarea fondului „Colecția de documente a Muzeului din Odorheiu Secuiesc”¹⁵ filiala a preluat de la acest muzeu peste 650 de unități arhivistice, provenind în majoritate din arhiva fostei bresle a tăbăcarilor din Odorheiu Secuiesc. Documentele reflectă activitatea breslei, pe o perioadă de peste trei secole, începînd cu anul 1584. Se remarcă statutele breslei, privilegiile acesteia, confirmate și întărite succesiv de principii Transilvaniei sau împărații Austriei, diferite alte documente care se referă la producția de breaslă, desfacerea produselor, apărarea privilegiilor breslei împotriva meșterilor clandestini.

Cinci dintre aceste documente sînt scrise pe pergament, fiind documente solemne, emise de cancelariile imperiale sau princiare.

Cel mai vechi¹⁶, de fapt actul constitutiv al breslei tăbăcarilor, este un pergament emis de principele Sigismund Báthory la 15 martie 1584, la Alba

** Numele a fost răzuit de pe pergament, fiind scris altul, însă acesta este ilizibil.

⁹ Ibidem, doc. nr. 26.

¹⁰ Ibidem, doc. nr. 24.

¹¹ Ibidem, doc. nr. 108.

¹² Ibidem, doc. nr. 21.

¹³ Ibidem, doc. nr. 17.

¹⁴ Ibidem, doc. nr. 89.

¹⁵ Vezi prezentarea fondului făcută de Liviu Boar și Eugen Zepeczaner în „Revista Arhivelor” an LXI, vol. XLVI, nr. 3, 1984, p. 328—332.

¹⁶ Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 249, Colecția de documente a Muzeului din Odorheiu Secuiesc, doc. nr. 1377, orig., l. latină și maghiară, 1 filă.

Iulia care, prin cele 7 puncte ale sale, stabilește privilegiile breslei tăbăcarilor din Odorhei. Documentul este validat cu un sigiliu atârnat și cu semnătura autografă a principelui. La 15 iulie 1607, Sigismund Rákoczi confirmă privilegiile breslei tăbăcarilor din Odorhei, transcriind diploma privilegială din 15 martie 1584. Documentul este scris pe pergament, validat cu sigiliu atârnat și cu semnătura principelui¹⁷. În anul 1744 la 8 iunie, împărăteasa Maria Tereza întărește, la rîndul ei, privilegiile breslei tăbăcarilor din Odorhei, adăugînd încă 2 articole la cele 7 de pînă atunci. Documentul¹⁸ este deosebit de frumos realizat din punct de vedere artistic, fiind scris pe pergament, într-o caligrafie aleasă, cu o ornamentație remarcabilă. Cele 8 file de pergament sînt legate în coperte de piele albă, ornate prin tehnica presării unor motive ornamentale, fiind validate cu sigiliul imperial atârnat, protejat într-o cutie de lemn strunjit.

Dintre documentele preluate de la Muzeul din Odorhei se remarcă o diplomă de innobilare scrisă pe pergament și validată cu semnătură și cu sigiliul princiar atârnat¹⁹, dată de Gheorghe Rákoczi I, la Alba Iulia, la 22 mai 1639, fraților Martinus și Stephanus Miklos pe care îi așază în rîndul pușcașilor pedestrași ai scaunului Odorhei ca răsplată a serviciilor lor militare; precum și statutul breslei măcelarilor din Odorhei, cuprinzînd 23 articole, datat 6 aprilie 1809, scris pe 10 file de pergament, legate în catifea purpurie²⁰.

În încheiere, vrem să aducem și pe această cale mulțumiri celor care au înțeles că depunerea documentelor deținute la Arhivele Statului, locul lor firesc, este un gest de responsabilitate civică, de patriotism.

LIVIU BOAR

¹⁷ Ibidem, doc. nr. 1378.

¹⁸ Ibidem, doc. nr. 1960.

¹⁹ Ibidem, doc. nr. 2017.

²⁰ Ibidem, doc. nr. 1998.